

Politika životního prostředí ČR

Jana Soukopová, Jarmila Neshybová

Obsah

1.	Státní politika životního prostředí v ČR.....	4
1.1.	Cíle a nástroje státní politiky životního prostředí	5
1.2.	Programy ochrany a tvorby životního prostředí.....	6
1.3.	Legislativní prostředí v oblasti životního prostředí v ČR	7
1.4.	Strategie udržitelného rozvoje ČR	7
2.	Regionální aspekt politiky životního prostředí v ČR.....	9
2.1.	ÚSC a ochrana životního prostředí v ČR.....	9
2.2.	Státní politika životního prostředí 2004 - 2010 a ÚSC	10
2.3.	Strategie regionálního rozvoje ČR	11
3.	Participace občanů.....	12
4.	Posuzování vlivů na ŽP	14
4.1.	EIA (Environment Impact Assessment).....	15
4.1.1.	Účastníci hodnocení	16
4.1.2.	Proces hodnocení.....	16
4.2.	SEA (Stategic Environmental Assessment)	17
4.2.1.	Proces hodnocení.....	18
4.3.	Posuzování územních plánů	19
4.4.	Posuzování vlivů přesahující území ČR.....	20
4.5.	Další informace	21
5.	Místní Agenda 21	22
5.1.	Proces MA 21	23
5.2.	Zapojování veřejnosti v rámci MA 21	24
5.3.	Podpora MA 21	25
6.	Národní síť Zdravých měst ČR (NSZM)	26
6.1.	Členové NSZM	27
6.2.	Metodika NSZM ČR	27
6.3.	Internetové databáze NSZM.....	29
7.	Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj – TIMUR	31
7.1.	Indikátory ECI/TIMUR.....	32
7.2.	Hodnocení dle indikátorů ECI/TIMUR v praxi	32
8.	System environmentálního řízení.....	Chyba! Záložka není definována.

Úvod

Je zřejmé, že problematika životního prostředí představuje jeden ze základních pilířů společnosti a že životní prostředí je jednou z nutných existenčních jistot člověka. Změny přírodních životadárných systémů, jako je globální klima, světový vodní cyklus, stratosférický ozonový štít a bohatství biologické rozmanitosti, jsou vyvolány především neúměrnou zátěží přírodních zdrojů, přírody a životního prostředí. Tato zátěž pak souvisí se současným trvale neudržitelným způsobem hospodářské činnosti. Proto se v současné době zejména ve vyspělých zemích zaměřuje zvýšená pozornost na kvalitativní stránku rozvoje a v této souvislosti na tzv. trvale udržitelný rozvoj společnosti. I z tohoto důvodu je ochrana životního prostředí a právo na příznivé životní prostředí zakotvena v Chartě základních práv EU i v Listině základních práv a svobod ČR.

Životní prostředí je obecně systém složený z přírodních, umělých a sociálních složek materiálního světa, které spolu vytvářejí složitě organizované vztahy. Tím vytváří přirozené prostředí živých organismů, včetně člověka, a je předpokladem jejich dalšího vývoje a rozvoje.

Dobrý stav životního prostředí je pak předpokladem existence člověka na Zemi. Proto je základním zájmem každého státu ochrana životního prostředí a veškerých jeho složek. Součástí ochrany životního prostředí je proto především:

- ochrana půdy,
- ochrana přírody, krajiny a biologické rozmanitosti,
- ochrana ozónové vrstvy, zlepšování kvality ovzduší a snižování emisí,
- ochrana vod prostřednictvím snížení znečištění vod a předcházení povodním,
- ochrana klimatu,
- ochrana geologického dědictví planety Země,
- nakládání s odpady a obaly a odstraňování starých ekologických zátěží,
- omezování průmyslového znečištění a environmentálních rizik a
- udržitelné využívání zdrojů energie.

V oblasti životního prostředí dochází díky volnému využívání některých složek životního prostředí k externalitám. Existence negativních externalit související s životním prostředím vedoucí k „selhání trhu“ i mechanismus veřejné volby vedoucí k občasnému „selhání vlády“ vyvolávají spolu s dalšími důvody nutnost volnou tržní ekonomiku regulovat ve vztahu k životnímu prostředí a zajistit tak trvale udržitelný rozvoj. Demokratické země tak činí prostřednictvím státních (vládních) politik životního prostředí.

Hospodářská politika tak respektuje fakt, že kvalitní životní prostředí spolu s dostupností dopravních a komunikačních sítí jsou základními předpoklady rozvoje ekonomických a sociálních aktivit.

Tato učební pomůcka, že snaží navázat na obecné informace z publikace *Ekonomika životního prostředí* a doplnit je o aspekty ochrany a tvorby životního prostředí v ČR.

1. Státní politika životního prostředí v ČR

Z důvodu výše zmíněného zájmu státu na trvalé udržitelnosti životního prostředí je ochrana životního prostředí zabezpečována majoritně státem a to prostřednictvím veřejných služeb a statků v oblasti ochrany a tvorby životního prostředí, tzv. **environmentálních veřejných statků a služeb**.

Veřejné služby v oblasti životního prostředí spadající pod resort Ministerstva životního prostředí (MŽP) lze nalézt v příloze věcného záměru zákona o standardizaci vybraných veřejných služeb. Z celkové počtu 389 veřejných služeb, navržených ke standardizaci patří pod resort MŽP 32 veřejných služeb, tedy cca 8%.

Přelom druhého a třetího tisíciletí přinesl mnohé významné změny prakticky ve všech oblastech, životní prostředí nevyjímaje. Postupující globalizace zesílila vzájemnou provázanost vývoje životního prostředí, ekonomiky i sociálních podmínek. Proto je problematika životního prostředí rozpracována nejen ve Státní politice životního prostředí ČR pro období 2004 – 2010, ale také v rámci strategického cíle Národního rozvojového plánu ČR (NRP) a Národního strategického referenčního rámce ČR (NSRR) pro období 2007 – 2013 pod názvem „*Atraktivní prostředí*“.

Ochrana životního prostředí a právo na příznivé životní prostředí je zajištěno také v článku 35 Listiny základních práv a svobod ČR. Základním dokumentem ochrany a tvorby životního prostředí je **Státní politika životního prostředí (SPŽP) České republiky**. V současné době je zpracována pro období 2004 – 2010, což koresponduje jak s 6. Akčním programem EU pro životní prostředí z července 2002, tak i se Strategií životního prostředí OECD pro 1. dekádu 21. století z května 2001.

Pro ochranu životního prostředí stanovuje SPŽP tyto základní principy:

- *Zvyšování povědomí veřejnosti o otázkách životního prostředí.* V rámci zvyšování povědomí veřejnosti pak SPŽP definuje tzv. klíčové skupiny („major groups“) obyvatel, kterých se zvyšování povědomí týká především.
- *Zapojení veřejnosti,* které SPŽP považuje za významný princip zejména ve vztahu k uplatnění principu přímé odpovědnosti za ochranu před negativními účinky živelních nebo průmyslových pohrom.
- *Hospodaření se zdroji a udržitelná spotřeba.* Zde upozorňuje na to, že u obnovitelných zdrojů musí být respektována rychlost jejich regenerace a že v současné době nejsou tyto zdroje využívány s ohledem na možnou rychlost jejich obnovy u obnovitelných zdrojů a jejich možnou vyčerpatelnost u zdrojů neobnovitelných.
- *Princip předběžné opatrnosti,* který zdůrazňuje, že jsou mnohem účinnější a ekonomicky efektivnější preventivní opatření než náprava škod (jedná se především o případ nevratně znečištěných složek životního prostředí, vyčerpaných zdrojů, narušených ekosystémů a poškozeného zdraví).
- *Znečišťovatel platí.* Tento princip znamená zahrnutí negativních externalit týkajících se znečištění životního prostředí do nákladů znečišťovatele.
- *Zásada integrace.* Zde upozorňuje SPŽP, na to, že ochrana životního prostředí úzce souvisí s většinou sektorových politik a z tohoto zřetele je SPŽP politikou průřezovou, která musí být s ostatními sektorovými politikami jak koordinována, tak do nich integrována.

Státní politika životního prostředí se dále dělí na jednotlivé sektorové politiky, kterými jsou energetika, těžba nerostných surovin, průmysl, obchod, doprava, zemědělství a lesní

hospodářství, ochrana a užívání vod, životní prostředí a zdraví a regionální rozvoj, obnova venkova a cestovní ruch.

1.1. Cíle a nástroje státní politiky životního prostředí

Jako své základní cíle vymezuje státní politika životního prostředí následující cíle:

1. Ochrana přírody, krajiny a biologické rozmanitosti,
 - 1.1. Zastavení poklesu biodiverzity
 - 1.2. Péče o vodní a mokřadní ekosystémy, revitalizace vodních biotopů
2. Udržitelné využívání přírodních zdrojů, materiálové toky a nakládání s odpady,
 - 2.1. Ochrana povrchových a podzemních vod (jakost a množství, zdroje pitné vody)
 - 2.2. Ochrana neobnovitelných přírodních zdrojů
 - 2.3. Využívání obnovitelných zdrojů
 - 2.4. Snižování energetické a materiálové náročnosti výroby a zvýšení materiálového a energetického využití odpadů
 - 2.5. Odpovědné nakládání s nebezpečnými odpady
3. Životní prostředí a kvalita života,
 - 3.1. Snižování zátěže prostředí a populace toxickými kovy a organickými polutanty
 - 3.2. Snížení počtu (celkové rozlohy) území s překročenými kritickými zátěžemi ovzduší (acidifikace prostředí)
 - 3.3. Ochrana životního prostředí a člověka před hlukem
 - 3.4. Environmentálně příznivé využívání krajiny
 - 3.5. Omezování antropogenních/průmyslových vlivů a rizik
 - 3.6. Ochrana životního prostředí před negativními účinky živelních událostí a následky krizových situací
4. Ochrana klimatického systému Země a omezení dálkového přenosu znečištění ovzduší
 - 4.1. Snižování emisí skleníkových plynů (GHGs)
 - 4.2. Snížení přeshraničních přenosů znečištění ovzduší
 - 4.3. Ochrana ozonové vrstvy Země

Tyto cíle jsou pak naplňovány prostřednictvím následujících nástrojů:

- *nástrojů zvyšování povědomí veřejnosti v otázkách životního prostředí*, mezi které patří především environmentální vzdělávání, výchova a osvěta;
- *právních nástrojů*, kam patří veškerá legislativa související s ochranou a tvorbou životního prostředí;
- *ekonomických nástrojů*, kam vedle nástrojů negativní stimulace (daně, poplatky apod.) patří také poskytování podpor do oblasti životního prostředí jak z domácích zdrojů (SFŽP, resortní programy), tak i ze zdrojů zahraničních včetně fondů Evropské unie (tj. Fond soudržnosti, strukturální fondy, program LIFE, INTERREG);
- *dobrovolných nástrojů*, mezi které patří označování ekologicky šetrných výrobků – ekolabelling, včetně podpory tzv. zeleného nakupování, zavádění environmentálních systémů řízení podle EMAS nebo ISO 14001, uplatňování principů čistší produkce, uzavírání dobrovolných dohod mezi státní administrativou s různými výrobními sdruženími, ústící v závazky organizací používat šetrnější technologie a postupy z hlediska dopadů na životní prostředí, nástroje podporujících změnu vzorců potřeby a výroby jako jsou LCA (hodnocení životního cyklu výrobků), ekodesing, reporting, zelené nakupování (green purchasing), nástroje vytváření maloobchodních sítí nabízející výrobky a služby příznivé k ŽP (retail), prosazování environmentálních

aspektů do základních kritérií pro ozeleňování veřejných zakázek (green procurement) a řady dalších. (více viz SPŽP);

- *informačních nástrojů*, kam patří informační systémy resortu MŽP, tedy Jednotný informační systém o životním prostředí, jehož částí jsou i veřejné knihovnické a informační služby, integrovaný registr znečišťování, ale také www stránky MŽP, přístupový portál ŽP, mapový server, indikátorový server a metainformační systém aj.;
- *nástrojů strategického plánování*, kam patří především strategické a akční plány obcí, měst, mikroregionů, krajů a státu, kde musí být zajištěno aby respektovaly zásady udržitelného rozvoje a snažily se propojit ekonomické a sociální aspekty s oblastí životního prostředí, což také zajišťuje Místní Agenda 21 jako dalším z nástrojů strategického plánování;
- *nástrojů zapojování veřejnosti*, mezi které patří především institut referenda a místního referenda, instituce ombudsmana, možnosti připomínkování veřejnosti v oblastech tvorby ekonomických, legislativních nástrojů, dotačních politik aj. Na místní a regionální úrovni je prioritním nástrojem zapojování veřejnosti Místní Agenda 21 (viz nástroj strategického plánování);
- *nástrojů výzkumu a vývoje*, kdy výzkum a vývoj jsou výrazné disciplíny, které svými výstupy ovlivňují snižování negativních vlivů lidských aktivit na životní prostředí, nápravu a odstraňování vzniklých škod i monitorování změn kvality životního prostředí a znamenají vysoký potenciál pro ochranu a zlepšování životního prostředí a udržitelný rozvoj;
- *mezinárodní spolupráce*, kdy nezbytnou součástí zapojení se do mezinárodních aktivit a organizací je také sběr informací, pravidelné předávání požadovaných informací a zpráv (tzv. reporting) a jejich výměna. Mezi nejdůležitější opatření v oblasti mezinárodní spolupráce náleží spolupráce a prosazování priorit v rámci EU, mezinárodní smlouvy, spolupráce s mezinárodními organizacemi, bilaterální a přeshraniční spolupráce a zahraniční rozvojová spolupráce;
- *institucionálních nástrojů*, kam patří MŽP a ostatní státní instituce zřízené jak MŽP, tak i ostatními resorty, stejně jako organizační složky státu. Jedním z nejdůležitějších institucionálních nástrojů je Státní fond životního prostředí ČR. Nezastupitelnou kontrolní pravomoc má Česká inspekce životního prostředí. Řada organizací zřízených Ministerstvem životního prostředí se podílí také na výzkumu a řešení různých otázek spojených se životním prostředím. Další významnou skupinou jsou akademické obce, nejrůznější obecně prospěšné organizace, občanská sdružení i jednotlivci, které mohou přispět nejrůznějším způsobem – výzkumem, přímými aktivitami v tvorbě životního prostředí, osvětovou a kontrolní činností. Ani podnikatelský sektor nemusí být pouhým subjektem legislativních nebo ekonomických opatření SPŽP, ale může pomocí dobrovolných nástrojů (EMAS, EŠV) dát dobrý příklad ostatním podnikatelským subjektům, jak minimalizovat vliv podnikání na životní prostředí.

1.2. Programy ochrany a tvorby životního prostředí

Dále pod ochranu životního prostředí spadá řada programů, které většinou souvisejí s některou z jejich složek, jako např.:

- Státní program ochrany přírody a krajiny ČR,
- Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice,
- Státní program na podporu úspor energie a využití obnovitelných zdrojů energie pro rok 2007,
- Národní program snižování emisí,
- Národní program čistší produkce, aj.

Mezi základní dokumenty, které se dotýkají ochrany životního prostředí patří Státní program ochrany přírody a krajiny, Národní lesnický program, Program péče o krajinu, Surovinová politika nebo program Certifikace udržitelného hospodaření v lesích.

1.3. Legislativní prostředí v oblasti životního prostředí v ČR

Jak již bylo zmíněno, ochrana životního prostředí zahrnuje řadu složek. Díky tomu legislativa související s oblastí ochrany a tvorby životního prostředí obsahuje více než 100 právních předpisů (zákonů, vyhlášek, aj.). Z níže uvedeného je pak patrné, že zákonná úprava životního prostředí je poměrně roztržštěná a tudíž poněkud nepřehledná.

Poskytování všech veřejných služeb v oblasti životního prostředí se obecně musí řídit platnými právními předpisy upravujícími jednotlivé oblasti z nichž jsou pro výše uvedené rozčlenění služeb podstatné následující právní předpisy.

Pro služby v oblasti *ochrany přírody a krajiny* jde zejména o následující právní předpisy:

- jako základní předpis je zde zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí a zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny
- dále se jedná o dílčí právní úpravy pro jednotlivé oblasti. Jde zejména o zákon č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší, zákon č. 254/2001 Sb., o vodách, zákon č. 334/1992 Sb., o ochraně ZPF, zákon č. 289/1995 Sb., o lesích, aj.

Environmentální vzdělávání výchova a osvěta slouží k trvalému rozvoji společnosti a ke vzdělávání v oblasti životního prostředí, které je nezbytné pro další uchování příznivých životních podmínek. Tato oblast nemá speciální vyčlenění v platných právních předpisech. Dá se zde vztáhnout poskytování informací upravených v zákonech uvedených v následujícím odstavci, kdy tyto budou použity ke vzdělávání.

Poskytování environmentálních informací a s ní související *Kontrola* je v oblasti životního prostředí zajišťována speciálním zákonem, který vychází z ústavně zakotveného práva na informace o životním prostředí (čl. 35 odst. 2 Listiny základních práv a svobod)

- zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí
- obecný předpis o poskytování informací je pak zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím
- kontrola je v oblasti životního prostředí hlavně preventivní (vzhledem k možným škodám) a je zajištěna zejména zákonem č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, a zákonem č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezení znečištění

1.4. Strategie udržitelného rozvoje ČR

Vládou schválena v prosinci 2004. Návrh Strategie byl vypracován pod koordinací rady vlády pro udržitelný rozvoj a vzešel z rozsáhlé společenské diskuse a představuje dlouhodobý rámec pro politická rozhodování v kontextu mezinárodních závazků, které ČR přijala, avšak zároveň respektuje specifické podmínky. Strategie reaguje na potřebu koordinovaného vývoje a vzájemné rovnováhy sociální, ekonomické a environmentální oblasti, přičemž jejím obecným cílem je zajišťovat co nejvyšší kvalitu života obyvatel a současně i vytvářet příznivé podmínky pro kvalitní život budoucích generací.

Analýza rovnovážnosti či nerovnovážnosti vzájemných vztahů mezi ekonomickým, sociálním a environmentálním pilířem udržitelnosti:

Rovnovážné prvky	Nerovnovážné prvky
Ekonomický pilíř versus environmentální pilíř	
Většinový konsenzus z hlediska zájmu jak na ekonomickém růstu, tak i na ochraně ŽP	Konflikt zájmů mezi ochranou ŽP (zejména ochranou přírody a krajiny) a ekonomickým rozvojem (zejména budování dopravní infrastruktury a výstavba užitkových budov)
Rostoucí zájem části hospodářské sféry a dobrovolné environmentální aktivity (EMAS, ISO 14000, výroba ekologicky šetrných výrobků, dobrovolné dohody)	Nízká motivace ze strany státu k dobrovolným dohodám a dalším dobrovolným opatřením zlepšujícím stav životního prostředí
Rozvoj „ekonomiky přidané hodnoty“ s nízkými materiálovými a energetickými vstupy	Radikalizace a polarizace názorů na vztah mezi ekonomikou a ochranou ŽP; absence partnerství a dialogu
Ekonomický pilíř versus sociální pilíř	
Většinový konsenzus z hlediska potřeby dalšího ekonomického růstu k uspokojení sociálních potřeb	Absence většinového konsenzu z hlediska nutnosti zásadních změn sociálních systémů
Rozvinuté sociální systémy (instituce a mechanismy zdravotní péče, sociální péče a důchodového zabezpečení)	Sociální systémy (sociální péče, zdravotní péče, důchodové pojištění) se blíží svým ekonomickým mezím a přestanou být středně a dlouhodobě financovatelné
Vysoká míra ekonomické aktivity obyvatel	Trh práce není v souladu s potřebami ekonomiky (zejména mobilita, flexibilita a kvalifikace pracovní síly)
Environmentální pilíř versus sociální pilíř	
Rozvoj podnikání v oblasti výrobků a služeb k ochraně ŽP vedoucí ke vzniku nových pracovních příležitostí	Převádění výrob a odpadů do zemí s nižší úrovní ochrany ŽP
Zvyšování kvality života jednak snižováním znečištění, jednak aktivními krajinotvornými a obecně „prostorotvornými“ opatřeními	Rostoucí dotace do sociálních systémů omezující disponibilní prostředky k ochraně ŽP
Vytváření nových pracovních míst v sektoru turistiky v souvislosti s vyšší atraktivitou „čistých“ lokalit	Upřednostnění řešení aktuálních sociálních požadavků před řešením problémů v oblasti ŽP

Zdroj: Strategie udržitelného rozvoje ČR, strana 28. Dostupné na: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/koncepce-a-politiky/strategie-udrzitelneho-rozvoje-ceske/1000502/21089/>

Strategie definuje cíle a nástroje tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti dle jednotlivých témat společenského rozvoje. Strategie obsahuje šest tematických oblastí: ekonomický pilíř, environmentální pilíř, sociální pilíř, výzkum a vývoj, vzdělávání, evropský a mezinárodní kontext a správa věcí veřejných. V rámci správy věcí veřejných by měla ČR pro udržitelný rozvoj pilovat postavení regionů a obcí, optimalizovat systém veřejné správy, zvyšovat kvalitu a efektivitu veřejné správy, posilovat podmínky pro účast veřejnosti na rozhodování ve věcech týkajících se udržitelného rozvoje a vytváření co nejširšího konsenzu při přechodu k udržitelnému rozvoji a řešit dostupnost základních místních veřejných služeb pro občana a další.

K dosažení těchto cílů by měly být nápomocny např. tyto nástroje: rozvoj ekologického zemědělství, rozvoj místních ekonomik, zlepšování dopravní dostupnosti, podpora rozvoje a dostupnosti veřejných služeb kultury, podpora zapojení občanů a občanských iniciativ do kulturních, uměleckých a tradičních aktivit, podpora implementace Místních agend 21.

2. Regionální aspekt politiky životního prostředí v ČR

Politika ochrany ŽP je rozvíjena nejen na státní úrovni ale i na úrovních nižších. V ČR jde zejména o úroveň krajskou a obecní; jedná se o územně samosprávné celky, které jsou nadány – díky implementaci smíšeného modelu výkonu veřejné správy – jak státní správou, tak samosprávou. Státní správa je veřejnou správou uskutečňovanou státem a, jak uvádí Průcha (1), je jádrem veřejné správy odvozenou od samotné podstaty, postavení a poslání státu, od podstaty a způsobů realizace státní moci. Samospráva je veřejnou správou uskutečňovanou jinými veřejnoprávními subjekty než státem, které jsou označovány jako veřejnoprávní korporace. Existence územně samosprávných celků je zakotvena v článku 8 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. Dle tohoto zákona se ČR člení na obce (základní územní samosprávné celky) a kraje (vyšší samosprávné celky). Územní samosprávné celky (ÚSC) jsou územními společenstvími občanů, které mají právo na samosprávu a zároveň jsou veřejnoprávními korporacemi, které mohou mít vlastní majetek a hospodaří dle vlastního rozpočtu.

V ČR je 14 krajů, včetně hl. města Prahy a zhruba 6283 obcí. Obce jsou dále členěny dle šíře přenesené působnosti státní správy. Z tohoto hlediska se obce dělí do tří skupin: obce I. stupně – základní působnost státní správy, II. stupně – obce s pověřeným obecním úřadem, často se jedná o města a obce III. stupně tzv. obce s rozšířenou působností, ve všech případech jde o města. Obcí II. stupně je 393 a obcí III. stupně je v celé republice 2051.

Zdůrazňování působnosti a úkoly státní správy neznamená, že ve sféře životního prostředí nemá dostatečný význam a vliv soustava samosprávy, působení občanských hnutí a spoluúčasť obyvatel jako taková.

2.1. ÚSC a ochrana životního prostředí v ČR

Kraje a obce ve své samostatné působnosti podporují rozvoj svých regionů, obcí vymezených v koncepčních materiálech jejich územních obvodů dle svých konkrétních potřeb s ohledem na vyvážený rozvoj daného území. Pro tyto činnosti je vytvářeno představiteli ÚSC řada strategických dokumentů, jsou jimi většinou Strategie rozvoje obce (může se nazývat též Plán rozvoje obce nebo Program rozvoje obce) Program rozvoje kraje.

Jejich aktivity je možné shrnout do následujících bodů:

- Analyzují a hodnotí úroveň rozvoje svého územního obvodu a jeho částí
- Schvalují program rozvoje územního obvodu
- Spolupracují s ostatními ÚSC při plnění společných cílů a úkolů podpory regionálního rozvoje a ochrany ŽP
- Sdružují své prostředky se sousedními ÚSC a dalšími právními osobami při zajišťování rozvojových programů společných více obcím. Tzn. předmětem činnosti dobrovolných svazků obcí může být ochrana ŽP.
- Podporují rozvoj aktivit potřebných pro rozvoj regionu, včetně organizací působících v oblasti ochrany ŽP
- Podporují rozvoj soukromého podnikání prospěšného pro dané území (včetně podnikání pro oblast ochrany ŽP)
- Vyčleňují ze svého rozpočtu finanční prostředky určené k odstraňování závad a nedostatků v těch oblastech, které spadají do jeho působnosti
- Podílejí se na plnění úkolů souvisejících se zaměřením podpory regionálního rozvoje a ochrany ŽP a spolupracují při tom s věcně příslušnými ústředními správními úřady

¹ Zákon č. 314/2002 Sb.

zejména při vypracování a realizaci strategie regionálního rozvoje a státních regionálních programů rozvoje, pokud se týkají jeho územního obvodu

- Mohou ukládat obecně závaznou vyhláškou mimo jiné povinnosti k ochraně ŽP aj.

Kromě Programu rozvoje kraje/obce jsou na úrovni ÚSC schvalovány i další dokumenty týkající se ŽP. Jsou jimi například tyto:

- Územní plán, regulační plán (územně plánovací dokumentace)
- Energetická koncepce
- Program snižování emisí
- Program ke zlepšení kvality ovzduší
- Koncepce environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty
- Koncepce rozvoje dopravní infrastruktury
- Koncepce odpadového hospodářství
- Koncepce ochrany přírody a krajiny
- Koncepce rozvoje cyklistické dopravy
- Strategie udržitelného rozvoje daného území (kraje)
- Program rozvoje cestovního ruchu a řada dalších.

Úlohou krajských orgánů v samostatné působnosti patří i kompetence v oblasti hospodaření s přírodními zdroji a složkami ŽP (tzn. Ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie):

- Vydávání stanovisek k záměrům, které mohou výrazně ovlivnit čistotu ovzduší, zejména k prognózám rozvoje jednotlivých oborů a odvětví
- Spolupůsobení při vytváření a využívání systému osvojování základních poznatků o ŽP a jeho ochraně vycházející z principů udržitelného rozvoje
- Spolupůsobení při aktivních formách výchovy, osvěty a získávání informací o ŽP a jeho ochraně, zajišťovaných prostřednictvím státních i nestátních organizací
- Účinné působení při zajišťování přístupu k informacím o ŽP
- Přímá správa a provádění politiky kraje při ochraně jednotlivých složek ŽP a využívání přírodních zdrojů, svým významem přesahujících územní obvodu okresů
- Zakládání a zřizování PO a zařízení v oblasti ŽP
- Poskytování dotací občanským sdružením, humanitárním organizacím a fyzickým osobám působícím v oblasti tvorby a ochrany ŽP
- Výběr projektů určených pro podporu v rámci rozvojových programů kraje, v oblasti tvorby a ochrany ŽP a využívání přírodních zdrojů

Nástroje ochrany ŽP na úrovni ÚSC můžeme tedy shrnout do následujících bodů:

- Legislativní nástroje
- Strategické a koncepční materiály územně samosprávných celků
- Další nástroje
 - EA, EIA
 - MA 21
 - Systém environmentálního řízení EMS/EMAS

V následujících kapitolách budou jednotlivé nástroje stručně charakterizovány.

2.2. Státní politika životního prostředí 2004 - 2010 a ÚSC

Zásadním podkladem pro ostatní sektorové i regionální politiky z hlediska environmentálního rozměru udržitelného rozvoje ČR je Státní politika životního prostředí 2004 – 2010 (SPŽP).

Přestože se jedná o vládní dokument, pro jeho realizaci je nezbytná účast široké veřejnosti, partnerů z oblasti podnikatelských subjektů, nestátních neziskových organizací, vědy a výzkumu i dalších složek, kam pochopitelně patří i subjekty územní samosprávy.

Úkoly vyplývající z nutnosti zabývat se problematikou ochrany ŽP, které jsou vymezeny v rámci SPŽP, jsou rozděleny dle sektorů takto: Energetika, Těžba nerostů, Průmysl, Obchod, Doprava, Zemědělství a lesnictví, Ochrana a užívání vod, Životní prostředí a zdraví a Regionální rozvoj, obnova venkova a cestovní ruch.

Orgánů územní samosprávy se nejvíce dotýká sektor regionálního rozvoje, který vychází z Národního rozvojového plánu a ze Strategie regionálního rozvoje ČR. Cílem je přispět k dosažení udržitelného rozvoje a růstu kvality života obyvatel regionů, která je mj. založen na ochraně a zlepšování životního prostředí. Pro oblast regionálního rozvoje, obnovy venkova a cestovního ruchu je v dokumentu vymezeno více než dvacet konkrétních opatření, např. nutnost ustanovit Regionální rady pro udržitelný rozvoj v krajích a podporovat města a obce při realizaci jednotlivých záměrů v oblasti životního prostředí, podporovat místní samosprávy při realizaci Programu obnovy venkova a provázat tento program s místní Agendou 21, prosazovat podporu ochrany přírody a krajiny v místních programech obnovy venkova, pečovat o krajinu rozvojem venkovské turistiky a adaptovat nevyužité budovy pro ubytovací, restaurační a informační služby.

2.3. Strategie regionálního rozvoje ČR

Strategie regionálního rozvoje ČR 2007 – 2013 je základním dokumentem politiky regionálního rozvoje dle §5 zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje. Obsahuje zejména analýzu stavu regionálního rozvoje, charakteristiku slabých a silných stránek v rozvoji krajů, strategické cíle regionálního rozvoje v ČR, vymezení státem podporovaných regionů a doporučení dotčeným ústředním správním orgánům a krajům pro zaměření rozvoje odvětví spadajících do působnosti jednotlivých ministerstev. (4) Prvním koncepčním materiálem na úseku regionální politiky byla Strategie regionálního rozvoje ČR přijatá vládou v roce 2000. Cílem aktualizace SRR ČR je implikace nových nařízení EU v oblasti politiky hospodářské a sociální soudržnosti do strategie, priorit a opatření české regionální politiky. Dokument bude určovat orientaci politiky regionálního rozvoje ČR v období let 2007 – 2013. Vychází ze Strategie udržitelného rozvoje ČR. A v ekonomické oblasti ze zpracovávané Strategie hospodářského růstu. V oblasti politiky soudržnosti naváže SRR ČR na její základní programové dokumenty na národní úrovni "Národní rozvojový plán" a "Národní strategický referenční rámec". Zpracovatelem SRR ČR je Ministerstvo pro místní rozvoj, odbor regionálního rozvoje.

Cílem strategie je formulování témat aspektů významných pro podporu regionálního rozvoje a zahrnutí regionální dimenze do těchto politik tam, kde je to účelné a potřebné. Strategie regionálního rozvoje tak představuje strategickou orientaci pro budoucí programy regionálního rozvoje na centrální i regionální úrovni.

Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje definuje „**Program rozvoje**“ jako základní programový dokument realizační fáze strategie regionálního rozvoje na krajské úrovni. Strategie regionálního rozvoje krajů jsou vypracovány na úrovni krajů, tj. jednotek NUTS III. Uvedené strategie představují základní koncepční dokumenty orientované na další rozvoj územního obvodu kraje ve vymezeném časovém období.

Každý krajský úřad v ČR zpracoval svůj „**Program rozvoje územního obvodu kraje**“, tzn. že existuje čtrnáct těchto Programů. Programy rozvoje kraje jsou programovými dokumenty

vypracovanými za účelem koordinace aktivit různých subjektů ovlivňujících územní rozvoj kraje nebo jeho jednotlivých územních částí (okresů) a obcí. Program rozvoje kraje je základním střednědobým programovým dokumentem k podpoře regionálního rozvoje na úrovni kraje s důrazem na sociálně ekonomickou sféru. Lze jej charakterizovat jako program cílených opatření, příp. intervencí, přijatý pro stimulaci ekonomického a sociálního rozvoje kraje. Program rozvoje kraje je koncipován jako komplexní sociálně ekonomický rozvojový program územního obvodu kraje zahrnující směry a úkoly rozvoje finanční povahy adekvátní předpokládaným dostupným finančním zdrojům i úkoly rozvoje nefinanční povahy, jako jsou politiky, nástroje, organizační úkoly, politická podpora, doporučení pro ústřední správní orgány k podpoře kraje apod. 14 strategií rozvoje krajů jsou součástí Strategie regionálního rozvoje ČR 2007 – 2013.

Vedle Strategií a Programů rozvoje kraje vznikají i tzv. **dílčí strategie**. Tato strategické dokumenty se zaměřují pouze na určité oblasti, např. na dopravu, rekreaci, zemědělství apod., které jsou pro daný kraj klíčové a které výrazně ovlivňují nebo mohou ovlivnit rozvoj daného kraje.

Na Program rozvoje kraje zpravidla navazují strategie rozvoje menších regionů – **Strategie rozvoje okresu, Strategie rozvoje mikroregionu, Strategie rozvoje obce**. Tyto strategie většinou koncipované jako střednědobé až dlouhodobé, jsou zaměřeny na koordinování aktivit veřejného a soukromého sektoru – aktivity ekonomického, sociálního, kulturního a ekologického charakteru – v daném území.

2.4. Participace občanů

Péče o ŽP je vyvolána především snahou zlepšit životní podmínky jejich obyvatel. Proto je potřeba promítnout potřeby a přání lidí, kteří v daném území žijí. Spoluúčast obyvatelstva na procesu přeměn v místě jejich bydliště se obvykle označuje termínem veřejná participace. Zájem obyvatelstva na změnách v území je potvrzován zevšeobecněnou zkušeností vyspělých zemí (7).

Možnost a míra uplatnění participačních mechanismů v určitém místě je dána dvěma základními momenty. Je to jednak zájem lidí o spoluúčast na dění, jednak ochota místních orgánů akceptovat a využívat tuto přímou formu samosprávy. Optimální variantou je oboustranný zájem. Podstatou participace je informovanost, založená na dialogu všech zúčastněných stran. Hlavním úkolem je přitom:

- Poskytovat lidem jasné, úplné a aktuální informace o zamýšlených záměrech a jejich realizaci
- Dozvědět se požadavky, názory a představy lidí na danou záležitost
- Zapracovat názory a postoje obyvatel do návrhů

Znalost názorů a postojů občanů může být založena na použití více či méně formalizovaných metod, jako je shromáždění občanů, veřejná diskuse, sociologický průzkum, zprostředkování informací prostřednictvím různých občanských iniciativ apod.

Obyvatelé mohou na řešení konkrétního problému participovat několika způsoby:

- Vyjádřením vlastních názorů a požadavků
- Seznámením se s uvažovanými záměry a vyjádřením souhlasu nebo nesouhlasu s nimi
- Možností výběru z předložených variant
- Návrhem vlastních řešení apod.

Tímto se mohou zapojit všichni lidé, kteří projeví zájem a to buď jednotlivě nebo společně v rámci různých iniciativ. Relativně nejvhodnější formou jsou dobrovolně ustavené místní občanské samosprávy, které jsou doplňkem samosprávy zastupitelské. Při projednávání a schvalování jednotlivých záměrů mohou nejlépe zastupovat zájmy obyvatel a zajišťovat zpětnou vazbu, tj. informovanost obyvatel a jejich aktivní účast na realizaci.

Spoluúčast občanů není ovšem bezproblémová. Problémy se týkají zejména vytvoření příznivého klimatu a důvěry mezi veřejností a správními a samosprávnými orgány, což je zároveň nejlepší zábranou proti zneužívání autority hlasu veřejnosti ve prospěch úzkých zájmů nevelké aktivně vystupující skupiny osob.

Veřejnost může aktivně participovat:

- při posuzování vlivů jednotlivých koncepčních a strategických dokumentů či záměrů na ŽP v tzv. procesu SEA a procesu EIA
- v procesu zavádění principů udržitelného rozvoje do praxe v tzv. místní Agendě 21

3. Posuzování vlivů na ŽP

Hodnocení a posuzování činnosti a záměrů na ŽP je popsáno v zákoně č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na ŽP. Je nutné rozlišit posuzování koncepcí tzv. SEA a posuzování záměrů tzv. EIA. Účelem obou procesů hodnocení je zjistit, zda jsou negativní vlivy zamýšleného záměru či vytvořené koncepce společensky přijatelné, neboť určité negativní dopady s sebou přináší prakticky veškerá lidská činnost.

Pro zveřejňování informací o posuzování záměrů a koncepcí byl zřízen internetový portál EIA spravovaný státní agenturou CENIA. Na těchto webových stránkách jsou umístěny informace týkající se probíhajících hodnocení. U každého záměru či koncepce je uveden název, příslušný úřad, fáze, v jakém se hodnocení právě nachází, informace o předkladateli, informace o zjišťovacím řízení, vyhodnocení, údaje o posuzovateli a informace o stanovisku.

V ideálním případě by měly probíhat současně tři základní procesy:

- Příprava koncepce/záměru – proces přípravy samotné koncepce, který není většinou dán žádnou legislativou, v některých případech pouze rámcovou osnovou či metodikami dle toho, za jakým účelem se dokument pořizuje.
- Posuzování vlivů koncepce/záměru na ŽP = samotné SEA/EIA probíhající dle zákona č. 100/2001 Sb., znamená:
 - Hodnocení všech částí koncepce/záměru z hlediska ŽP a veřejného zdraví
 - Stanovení trendů a cílů v oblasti ŽP a jeho ochrany
 - Hodnocení cílů posuzované koncepce/záměru ve vztahu k cílům ochrany ŽP
 - Hodnocení dopadů na soustavu Natura 2000 – v případě, že je tak požadováno orgány ochrany přírody
- Zapojení veřejnosti – tento předpoklad je dán zákonem. Zapojování veřejnosti v rámci hodnocení je provázáno s postupy, které při přípravě koncepcí zajišťují svobodný přístup k informacím o ŽP (dle zákona č. 123/1998 Sb., o právu na informace o ŽP a zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím a Aarhuské úmluvy). Musí proběhnout minimálně jedno veřejné projednání koncepce spolu s dokumentací vyhodnocení jejích vlivů na ŽP

Předkladatel koncepčního materiálu či záměru musí zajistit sledování a rozbor vlivů na ŽP a veřejné zdraví při realizaci schválené koncepce.

Do procesu hodnocení je zapojeno několik účastníků. Jedná se zejména o tyto:

- Předkladatel koncepčního materiálu/záměru: orgán veřejné správy, který je odpovědný za přípravu daného strategického dokumentu
- Zpracovatel koncepce/záměru: tým lidí tvořících koncepci, není vyloučeno, že by byl totožný s předkladatelem koncepce
- Zpracovatel SEA/EIA hodnocení – SEA/EIA tým: tým lidí, kteří koncepci posoudí z hlediska vlivů na ŽP a veřejné zdraví
- Příslušný úřad pro posuzování – příslušným úřadem je Ministerstvo ŽP (odbor posuzování vlivů na ŽP a IPPC) pro národní a krajské koncepce a Krajské úřady jednotlivých krajů pro koncepce zpracovávané pro menší území než území kraje – např. územní plán obce
- Veřejnost – občané a organizace

Za zákona se může účastník zapojit při:

- Zjišťovacím řízení – možno vyjadřovat se k oznámení koncepce.
- Zveřejnění koncepce/záměru a dokumentace vyhodnocení jejích vlivů na ŽP – možno podávat vyjádření k oběma dokumentům.
- Veřejném projednání vyhodnocení jejích vlivů na ŽP – možno vyjádřit se přímo v průběhu veřejného projednání nebo poslat své komentáře zaslat příslušnému úřadu do 5 dnů od veřejného projednání.

Zpracovatel může využít formu veřejného slyšení, veřejného projednání, workshop, veřejného semináře, nebo si může vytvořit také tzv. poradní skupinu složenou ze zástupce předkladatele, zpracovatele koncepce/záměru, zpracovatele SEA/EIA týmu, zástupce samosprávy či státní správy a zástupců neziskového sektoru či občanů. Občané se mohou do procesu zapojit z vlastní iniciativy.

Pro zapojení veřejnosti do procesu hodnocení je nezbytné, aby:

- Veřejnost měla přístup k informacím
- Veřejnost byla aktivně a průběžně informována
- Probíhala konzultace s občany
- Došlo ke kvalitnímu vypořádání připomínek veřejnosti
- Byly dostupné informace o samotném procesu SEA a praktických zkušenostech.

3.1. EIA (Environment Impact Assessment)

Výsledkem procesu EIA je shrnutí a zhodnocení všech negativních vlivů konkrétního záměru, včetně navržení limitů a omezujících podmínek pro jeho realizaci. Výsledné stanovisko EIA slouží jako odborný podklad pro správní orgány vydávající následná povolení. Úřady by měly podmínky, obsažené ve stanovisku, přejímat do všech následných rozhodnutí. Jde zejména o územní rozhodnutí a stavební povolení. Bez ukončeného posouzení vlivů na ŽP nemohou úřady pro daný průmyslový záměr vydat žádná další povolení.

Předmětem posuzování vlivů jsou:

- Velmi závažné záměry, u nichž se vždy posuzují vlivy na ŽP (I. kategorie)
- Méně závažné záměry, u kterých se nejprve o konání celé procedury EIA rozhoduje v tzv. zjišťovacím řízení. (II. kategorie)

V procesu EIA se musí hodnotit také zásadní změny již existujících podniků či staveb, a to v případě:

- Pokud má být významně zvýšena (výrobní) kapacita nebo (plošný či objemový) rozsah příslušného záměru nebo
- Pokud se významně mění výrobní či jiná technologie, řízení provozu nebo způsob užívání stavby či zařízení

Posuzování zahrnuje zjištění, popis, posouzení a vyhodnocení předpokládaných přímých i nepřímých vlivů na ŽP. Posuzují se vlivy na lidské zdraví i vlivy na ŽP. Konkrétně tedy vlivy na: živočichy, rostliny, ekosystémy, půdu, horninové prostředí, vodu, ovzduší, klima, krajinu, přírodní zdroje, hmotný majetek a kulturní památky. Posuzuje se i vzájemné působení a souvislosti jednotlivých vlivů. V úvahu se berou nejen vlivy, které způsobí provozování konkrétního záměru, ale i jeho příprava výstavby, ukončení provozu, případná sanace, demontáž či rekultivace. Zahrnutý musí být i vlivy možné havárie. Hodnotí se jak vlivy

realizace záměru, tak i jeho neprovedení. V rámci EIA procesu se vytvářejí návrhy opatření k předcházení, vyloučení, snížení, zmírnění nebo minimalizaci nepříznivých vlivů na ŽP.

3.1.1. Účastníci hodnocení

Procesu EIA se může účastnit každý, a to zasláním svého písemného vyjádření, nebo účastí na veřejném projednání. Zásadní součástí procesu EIA je veřejné projednání, které se koná pouze v případě, že k dokumentaci nebo k posudku EIA obdrží správní orgán alespoň jedno nesouhlasné písemné vyjádření. Podávání písemných připomínek v průběhu celého procesu je nezbytné. Zvláštní postavení mají občanská sdružení a obecně prospěšné společnosti. Pokud splní níže uvedené podmínky, mohou se stát účastníky navazujících správních řízení. Podmínky pro to jsou:

- Jejich předmětem činnosti je ochrana ŽP
- Jejich místní příslušnost zahrnuje území, které by mohlo být dotčeno záměrem posuzovaným v procesu EIA
- Podaly ve stanovených lhůtách písemné vyjádření
- Příslušný úřad jejich vyjádření zahrnul do svého stanoviska
- Úřad, který vede navazující řízení, nerozhodl, že jimi hájené veřejné zájmy nejsou v navazujícím řízení dotčeny.

Za podobných podmínek je automaticky účastníkem navazujících řízení i obec, jejíž území by záměrem mohlo být výrazně ovlivněno.

Proces EIA vedou příslušné krajské úřady a MŽP ČR. Ministerstvo zajišťuje proces EIA u záměrů:

- U nichž je v příloze č. 1 zákona o posuzování vlivů označen sloupec A
- Které překládá ministerstvo obrany
- U nichž si to samo MŽP vyhradí
- Jejichž vlivy na ŽP přesahují hranice ČR.

Posuzování ostatních záměrů je v kompetenci krajských úřadů. Dotýká-li se nějaký záměr území více krajů, rozhoduje o tom, který z nich bude záměr posuzovat, MŽP.

3.1.2. Proces hodnocení

Proces EIA začíná zveřejněním informací o zamýšleném záměru. Každý investor je povinen oznámit příslušnému úřadu, co chce realizovat, přičemž náležitosti tohoto oznámení jsou stanoveny zákonem. Oznámení obsahuje údaje o oznamovateli, záměru, vstupech a výstupech, stavu ŽP v dotčeném území a vlivech záměru na veřejné zdraví a ŽP. Úřad do 7 pracovních dní rozešle k vyjádření dotčeným úřadům a dotčeným obcím a krajům a do stejné lhůty zveřejní oznámení a informaci o možnosti do něj nahlížet. Další fází je tzv. zjišťovací řízení, které se provádí na základě oznámení a došlých vyjádření k němu a to dle hledisek uvedených v zákoně. Cílem zjišťovacího řízení je:

- U záměrů, u nichž se vždy posuzují vlivy na ŽP, upřesnit informace, které bude muset obsahovat dokumentace
- U ostatních záměrů zjistit, zda vlivy na ŽP budou vůbec posuzovány.

V případě, že oznámení splňuje požadavky na dokumentaci a nedošlo-li k němu žádné nesouhlasné vyjádření, může úřad v rámci zjišťovacího řízení stanovit, že se oznámení

považuje za dokumentaci. Na základě oznámení, došlých vyjádření a výsledků zjišťovacího řízení vybere investor odborníka, kterému zadá zpracování dokumentace. Její obsah stanoví zákon. Jde o podrobný popis celého záměru a jeho dopadů na ŽP. Součástí dokumentace bývá často například biologický průzkum, hluková studie, rozptylová studie, údaje o referenčních zařízeních apod. Na základě dokumentace a všech došlých vyjádření se zpracovává posudek a to do 60 dnů od doručení dokumentace zpracovateli posudku. Posudek zpracovává autorizovaná osoba, seznam těchto specialistů vede MŽP. Ten, kdo se podílel na zpracování oznámení nebo dokumentace EIA, nesmí ani zčásti pracovat na posudku k témuž záměru. Pokud úřad obdržel nesouhlasné vyjádření k dokumentaci či k posudku, je povinen zajistit veřejné projednání obou dokumentů. Veřejné projednání je povinné u záměrů s příhraničními vlivy. Na základě dokumentace, posudku, veřejného projednání a všech vyjádření k nim vydá příslušný úřad stanovisko k posouzení vlivů na ŽP. Platnost stanoviska je 2 roky od jeho vydání. Na žádost investora může úřad platnost prodloužit o další 2 roky. Stanovisko slouží jako výchozí podklad pro veškeré navazující povolování záměru. Bez závěrečného stanoviska EIA nemůže žádný úřad, který vede navazující správní řízení (územní, stavební apod.), vydat žádné rozhodnutí nutné k provedení konkrétního záměru. To platí pro správní i všechna ostatní řízení a postupy dle zvláštních právních předpisů.

3.2. SEA (Strategic Environmental Assessment)

Zcela specifickou oblastí je posuzování vlivů na ŽP u koncepcí. Proces je též upraven zákonem 100/2001 Sb. Strategické a koncepční dokumenty orgánů veřejné správy stanovující budoucí směřování rozvoje v určité oblasti mohou mít, stejně jako konkrétní projekty, významný vliv na ŽP. Vzhledem k tomu, že jsou tyto dokumenty většinou stanovovány na dobu delší než 1 rok, je tedy vhodné a účelné vyhodnotit jejich celkový vliv nejen na společnost ale i na ŽP a najít co nejpříjemnější řešení, jak z hlediska rozvoje plánované oblasti, území, tak z hlediska ŽP a jeho ochrany. Cílem procesu SEA je najít co nejpříjemnější řešení z hlediska celkového rozvoje řešené oblasti. Koncepce nezpracovávají investoři, ale orgány veřejné správy. Zapojení veřejnosti do procesu SEA je nezbytné stejně jako u posuzování vlivů jednotlivých záměrů na ŽP. Do hodnocení SEA spadají vedle územně plánovací dokumentace také např. krajské plány odpadového hospodářství, celostátní a regionální operační programy EU, národní strategické plány a další strategie.

Výsledkem procesu je zjištění a zhodnocení negativních důsledků určitého programu, politiky či plánu, na jehož základě může dojít k realizaci konkrétních záměrů. Při posuzování koncepcí se prověřují a nalézají nejšetrnější a nejúčinnější varianty jejich provádění. Závěr SEA by měl určit také nástroje pro sledování a vyhodnocování vlivů realizace koncepce na ŽP. Bez ukončeného procesu SEA nelze žádnou koncepci schválit – ani zcela dokončená koncepce tak nemůže být právně závazná.

Posuzují se:

- Koncepce, které stanoví rámec pro budoucí povolení záměrů uvedených v příloze zákona o posuzování vlivů
- Koncepce spolufinancované z prostředků fondů EU
- Koncepce, u nichž nutnost jejich posouzení, s ohledem na možný vliv na ŽP, vyplývá ze zvláštních právních předpisů

Tyto nové koncepce se posoudí:

- Vždy pokud jejich realizace závažně ovlivní území více než jedné obce

- Stanoví-li tak zjišťovací řízení, pokud se jejich realizace dotkne územního obvodu jedné obce

Posouzení SEA se provede vždy, pokud se koncepce, tj. strategie, plány, politiky nebo programy zpracované nebo zadané orgánem veřejné správy, týká území většího než jedné obce – tedy např. koncepce pro sdružení obcí, kraj nebo pro území celého státu, a je připravovaná v oblasti zemědělství, lesního hospodářství, myslivosti, rybářství, nakládání s povrchovými nebo podzemními vodami, energetiky, průmyslu, dopravy, odpadového hospodářství, telekomunikací, cestovního ruchu, územního plánování, regionálního rozvoje a životního prostředí včetně ochrany přírody.

Pro koncepce, připravované pro území jedné obce a menší (např. územní plán obce, strategie rozvoje obce) a stejně tak pro změny koncepcí, musí být provedeno tzv. zjišťovací řízení (viz dále), na jehož základě bude rozhodnuto, zda je nutné koncepci posoudit či nikoliv.

Vždy jsou posuzovány například tyto koncepce: Dopravní politika ČR a krajské dopravní koncepce, Plány odpadového hospodářství – pro ČR a pro jednotlivé kraje, Národní rozvojový plán ČR, Státní energetická koncepce a krajské energetické koncepce, programy rozvoje krajů a měst, krajské koncepce ochrany přírody, územní plány velkých územních celků apod.

Neposuzují se:

- Koncepce zpracovávané pouze pro účely obrany státu
- Koncepce pro případ mimořádných událostí, při kterých dochází k závažnému a bezprostřednímu ohrožení ŽP, zdraví, bezpečnosti nebo majetku osob
- Finanční a rozpočtové koncepce

Předmětem posouzení nejsou zákony či prováděcí právní předpisy, a to ani ty, které přímo upravují oblast ŽP. Neposuzují se ani strategie soukromých podniků, byť by to byly rozvojové koncepce průmyslových gigantů.

Posuzování zahrnuje zjištění, popis a zhodnocení předpokládaných přímých a nepřímých vlivů provedení i neprovedení koncepce a jejích cílů.

Procesu SEA se může účastnit každý, a to zasláním svého písemného vyjádření nebo účastí na veřejném projednání.

MŽP zajišťuje proces SEA u koncepcí:

- Krajských a kde dotčené území zasahuje na území více krajů
- Kde dotčené území zasahuje na území národního parku nebo chráněné krajinné oblasti
- Státních, jejichž vlivy na ŽP přesahují hranice ČR

V kompetenci jednotlivých krajských úřadů je posuzování ostatních koncepcí, tedy těch, jejichž provádění se významně dotkne území menšího, než je území kraje.

3.2.1. Proces hodnocení

V průběhu celého procesu platí stejná pravidla pro zveřejňování informací jako u posuzování EIA. Oznámení o zahájení prací na tvorbě nebo změnách koncepce podléhající posouzení má povinnost zpracovat předkladatel koncepce (např. magistrát, ministerstvo, kraj, obec), který dal podnět k jejímu zpracování. Příslušný úřad rozešle do 10 dnů toto oznámení k vyjádření

dotčeným správním úřadům a dotčeným obcím a krajům a do stejné lhůty zveřejní oznámení a informaci o možnosti do něj nahlížet.

Zjišťovací řízení se provádí na základě oznámení, došlých vyjádření k němu. Cílem zjišťovacího řízení je:

- U koncepcí, u nichž se vždy posuzují vlivy na ŽP, upřesnit obsah a rozsah vyhodnocení, včetně požadavku na zpracování možných variant
- U ostatních koncepcí (koncepte na úrovni obce a změny koncepcí) zjistit, zda vlivy na ŽP budou vůbec posuzovány.

Neprodleně po skončení zjišťovacího řízení musí být zveřejněn jeho závěr a rozeslán předkladateli, dotčeným správním úřadům a dotčeným územním samosprávným celkům.

Po obdržení závěru zjišťovacího řízení vybere předkladatel koncepcí odborníka – autorizovanou osobu, kterému zadá zpracování vyhodnocení vlivů koncepce na ŽP. Po zpracování vyhodnocení předá předkladatel příslušnému úřadu návrh koncepce, jehož nedílnou součástí je toto vyhodnocení (dokumentace SEA). Pokud vyhodnocení SEA obsahuje všechny náležitosti, musí příslušný úřad do 10 dnů od doručení dokumenty zveřejnit a rozeslat k vyjádření dotčeným správním úřadům a dotčeným obcím a krajům.

Předkladatel koncepce je vždy povinen zajistit veřejné projednání návrhu koncepce a jejího vyhodnocení v rámci SEA. Projednání nemůže být konáno dříve než po uplynutí 30 dnů od předložení návrhu koncepce příslušnému úřadu. Každý může zaslat své písemné vyjádření k návrhu koncepce příslušnému úřadu nejpozději do 5 dnů ode dne konání veřejného projednání. V téže lhůtě může zaslat předkladatel příslušnému úřadu své písemné vyjádření k vyhodnocení. Veřejného projednání se musí zúčastnit předkladatel koncepce, zpracovatel vyhodnocení SEA a příslušný úřad. Veřejné projednání musí být nahráváno a musí být pořízen zápis. Na základě návrhu koncepce, vyjádření k němu podaným a veřejného projednání vydá příslušný úřad stanovisko k posouzení vlivů provádění koncepce na ŽP a veřejné zdraví. Stanovisko může být:

- Záporné (nesouhlas s návrhem koncepce z hlediska možných negativních vlivů)
- Kladné bez připomínek (v praxi se neobjevuje)
- Kladné s omezujícími podmínkami (nejčastější případ)

Stanovisko dále může navrhnout doplnění návrhu koncepce či navrhnout kompenzační opatření a opatření ke sledování vlivů koncepce na ŽP a veřejné zdraví.

Bez stanoviska ke koncepci nemůže být koncepce schválena. Schvalující orgán je povinen zohlednit požadavky a podmínky vyplývající ze stanoviska ke koncepci. Pokud stanovisko obsahuje výslovné požadavky a podmínky koncepci a nejsou do ní zahrnuty nebo jsou zahrnuty pouze zčásti, je schvalující orgán povinen svůj postup zdůvodnit.

3.3. Posuzování územních plánů

Ze skupiny posuzovaných plánů a programů se vymykají územní plány. Na rozdíl od ostatních plánů a programů územní plán obsahuje nejen koncepční či strategické složky ale i konkrétní vstupy do území, konkrétní projektové záměry, které je možné územně lokalizovat. Vzhledem k odlišnému charakteru územního plánu (ÚP) je nutné též přizpůsobit posuzování těchto materiálů na ŽP.

Proces SEA na stavební koncepci (obecní územní plány, krajské zásady územního rozvoje a republikovou politiku územního rozvoje) upravuje pouze § 10 i zákona o posuzování vlivů a ve zbytku se plně použije stavební zákon. V praxi to znamená, že veškeré lhůty a postupy (zveřejňování, rozesílání, veřejné projednávání) se řídí stavebním zákonem. Situaci při hodnocení územního plánu je možné shrnout takto:

- Dle stavebního zákona se územní plán pořizuje pro území obce – předkladatelem koncepcí je obecní úřad obce s rozšířenou působností jako pořizovatel územního plánu
- Posuzování SEA vede krajský úřad, který stanoví požadavek na zpracování vyhodnocování vlivů na ŽP
- Vyhodnocení zpracuje autorizovaná osoba pro posuzování vlivů.
- Obecní úřad zveřejní a projedná vyhodnocení územního plánu z hlediska vlivů na ŽP v rámci pořizování územního plánu dle stavebního zákona
- Krajský úřad vydá stanovisko SEA

Schvalujícím orgánem koncepcí je zastupitelstvo obce, pro kterou se územní plán pořizuje. Zastupitelstvo obce je povinno ve svém usnesení o schválení územního plánu zdůvodnit, jak zohlednilo podmínky vyplývající ze stanoviska k vyhodnocení vlivů na ŽP. Toto usnesení je povinno zveřejnit.

K nedostatkům posouzení ÚP velkých územních celků může patřit:

- Navrhované varianty jsou nedostatečně vyhodnoceny nebo chybí stanovení jejich pořadí z hlediska ochrany ŽP
- Chybí návrh monitoringu
- SEA tým je do procesu zapojen pozdě

Výstupem z procesu SEA by mělo být:

- Posouzení kvality popisu a hodnocení trendů ve vývoji ŽP, které souvisí s dosavadním rozvojem koncepcí
- Posouzení, zda byly zpracovány cíle ochrany ŽP do cílů koncepcí
- Posouzení souladu navrhovaných řešení problémů dané koncepcí s cíli ochrany ŽP a s limity pro využívání území, které byly stanoveny ve schválené územně plánovací dokumentaci pro dané území
- Posouzení vlivů specifických aktivit a projektů na ŽP dle požadavků zákona
- Posouzení systému sledování reálných vlivů dokumentu a návrh pro zajištění jeho environmentálně šetrné realizace.

3.4. Posuzování vlivů přesahující území ČR

V případě, že by realizací nějakého záměru nebo koncepcí mohlo být závažně ovlivněno území jiného státu, provádí se „mezistátní posuzování vlivů na ŽP“. Mohou nastat tři situace:

- Záměr umístěný v ČR nebo česká koncepcí ovlivní jiný stát
- Záměr nebo koncepcí realizované na území sousedícího státu ovlivní ČR
- Záměr či koncepcí značně vzdáleného státu (mimo EU) ovlivní ČR

Aktuální posuzování zahraničních vlivů na naše území je možné nalézt na internetových stránkách státní agentury CENIA. Velkým přínosem tohoto posuzování je možnost pro realizaci koncepcí či jednotlivého záměru provést na žádost domácího nebo dotčeného státu. Lze tak ještě objevit další nepříznivé vlivy, se kterými se původně při EIA /SEA nepočítalo a

co nejvíce je přijatými opatřeními zmírnit, nebo využít získané informace při schvalování budoucích záměrů.

Mezistátní posuzování vlivů vždy zajišťuje MŽP. Proces probíhá stejně, jako by se jednalo o běžný proces EIA nebo SEA, odlišnosti jsou jen ve lhůtách, které jsou prodlouženy, ve fázi zpracovávání vyhodnocení koncepce (SEA nebo posudku EIA se může konat konzultace mezi jednotlivými státy a vyjádření dotčených států musí být zpracována do závěrečného stanoviska nebo musí být uvedeny důvody, proč se tak nestalo.

Posuzování záměrů a koncepcí, realizovaných mimo území ČR, se řídí předpisy cizího státu. MŽP zveřejňuje informace o zahraničních procesech EIA a SEA a v rámci posuzování vlivů je možné se k nim vyjadřovat.

3.5. Další informace

- Informační systém EIA: <http://tomcat.cenia.cz/eia/view.jsp>
- Informační systém SEA: <http://eia.cenia.cz/sea/koncepce/prehled.php>
- Internetové stránky občanského sdružení ARNIKA: <http://eia.arnika.org/index.shtml>
- Internetové stránky otevřeného portálu životního prostředí: <http://www.enviport.cz/sea-strategicke-posuzovani.aspx>
- Internetové stránky MŽP ČR: [http://www.env.cz/___C1256D51007C88C5.nsf/\\$pid/MZPJSF15B47B](http://www.env.cz/___C1256D51007C88C5.nsf/$pid/MZPJSF15B47B)

4. Místní Agenda 21

V roce 1992 se konala v Rio de Janeiru (Brazílie) konference OSN o ŽP a rozvoji, tzv. Summit Země, známá také pod zkratkou UNCED. Představitelé více než 170 zemí světa se dohodli na přijetí několika významných dokumentů. Jedním z nich byla i Agenda 21 – program pro 21. století, který má napomoci přechodu lidské společnosti na tzv. udržitelný rozvoj

Agenda 21 je dokument, který se stal strategickým plánem rozvoje společnosti. Dokument určil hlavní směry omezení negativních projevů naší civilizace v různých oblastech (např. sociální rozdíly mezi bohatými a chudými zeměmi, nedostatky ve zdravotní péči, globální ohrožení ŽP, expanze lidských sídel apod.).

Místní Agenda 21 je strategický a akční plán rozvoje obce či regionu, který zavádí principy udržitelného rozvoje do praxe. Jedná se tedy o plán propojující ekonomické a sociální aspekty s oblastí ŽP a je vytvářen spoluprací s veřejností. Proč „místní Agenda 21“?

- Místní – odkazuje na vlastní místo působení, bydliště, obec, případně region
- Agenda – slovo latinského původu znamenající program nebo seznam věcí, které je třeba udělat, aby bylo dosaženo stanových cílů
- 21 – znamená, že se jedná o to, co musíme udělat pro (v) 21. Století, vyzývá k uvažování v delším časovém horizontu

MA 21 je proces, který prostřednictvím zkvalitňování správy věcí veřejných, strategického plánování (řízení), zapojování veřejnosti a využíváním všech dosažených poznatků o udržitelném rozvoji zvyšuje kvalitu života ve všech jeho aspektech.

Činnosti místních správ je věnována 28. Kapitola dokumentu Agenda 21, ve které se mimo jiné říká, jak se má správa k MA 21 postavit: „na základě konzultací a vytváření konsenzu by se místní orgány měly od občanů a od místních, občanských, komunitních, obchodních a průmyslových organizací poučit a získat informace potřebné pro zformulování nejlepších strategií.“

MA 21 není ani zákonem, nebo vládním nařízením, není ani povinná, nejsou stanovené žádné jednotné postupy, jak zavádět MA 21, ale jsou známy některé klíčové kroky, jak na to. Implementace MA 21 začala v ČR kolem roku 1997, v porovnání s okolními evropskými státy se značným zpožděním.²

MA 21 může iniciovat orgán místní správy, nevládní organizace, organizace soukromého sektoru, skupina lidí i jednotlivý občan. Záleží však na tom, jaká struktura procesu se vybuduje – na ní závisí, zda bude proces životaschopný a zda budou principy udržitelného rozvoje uplatňovány v každodenní praxi lidí, především při rozhodování v místní/regionální správě. Nezastupitelnou roli hraje v procesu MA 21 místní správa, která jej musí zastřešit a podpořit.

² Místní Agenda 21 v ČR a v Praze. ENVIS – Informační servis. [http://envis.praha-mesto.cz/\(4hmrnn55hjxwi555pkwzsq45\)/default.aspx?ido=5323&sh=-473550853](http://envis.praha-mesto.cz/(4hmrnn55hjxwi555pkwzsq45)/default.aspx?ido=5323&sh=-473550853)

4.1. Proces MA 21

MA 21 by měla mít následující součásti:

- Organizační zázemí – proces je nutno koordinovat, obvykle zázemí zajišťuje místní správa, nebo s ní musí být alespoň oficiálně propojeno.
- Komunitní spolupráce (partnerství) – místní správa by měla při přípravě a realizaci místních aktivit, jednotlivých záměrů rozvoje obce/regionu spolupracovat s místními organizacemi a veřejností v co nejvyšší míře a dlouhodobě
- Kapacita pro získávání zdrojů – MA 21 vede ke zvýšení kapacity pro získávání zdrojů především vzhledem k zavedení principu UR v místních podmínkách. Lidé, kteří se do procesu zapojí, mohou zároveň ochotni také přispět i finančními a jinými prostředky
- Formalizace procesu, politická podpora – místní zastupitelstvo musí přijmout MA 21 jako oficiální součást rozvoje a fungování obce/regionu. V rámci toho se zavazuje k respektování principů UR včetně zapojování veřejnosti
- Strategie udržitelného rozvoje za účasti veřejnosti – každá obec/region, která chce zavést MA 21, by měla mít zpracovanou dlouhodobou Strategii UR, jakožto zastřešující dokument pro dílčí strategie, plány a politiky. Každý místní občan by přitom měl mít možnost podílet se na jejím zpracování i realizaci. Součástí strategického plánu má být akční plán, který přesně určí kdo, co a kdy udělá. Tento plán je zásadní pro nastartování procesu MA 21. Proces MA 21 je pak nutné i monitorovat. Veřejnost má být zapojena v každé fázi procesu nejen informováním, ale dle situace přímo i konkrétní práci – získáváním názorů a podkladů, spoluúčastí a vytváření i realizaci procesu. Konkrétní příklady propojování ekonomických, sociálních a ekologických činností je potřeba podpořit jako tzv. mikroprojekty – malé projekty podpořené místní správou nebo z vnějších zdrojů
- Výchova, vzdělávání, osvěta informovanost – občané musí rozumět základním otázkám UR a také tomu, že oni sami jsou spoluvůrci budoucnosti obce/regionu. Musí být motivováni k tomu, aby se do procesu MA 21 aktivně zapojili.
- Management kvality – udržitelnost by měla být chápána jako součást řízení místního úřadu
- Vnější vztahy a vazby – UR není jen záležitostí obce/regionu, ale má širší souvislosti, tudíž obec/region by měla budovat vnější vztahy, informační vazby a partnerství s dalšími obcemi/regiony, v rámci sítí a projektů na národní i mezinárodní úrovni
- Mikroprojekty – malé a velké dílčí projekty, které slouží jako příklad projektů, jež přispívají k UR. Finančně by se na nich měla podílet místní správa.

V rámci procesu se vytváří, zpracovává a definuje plán s následujícími částmi:

- Základní hodnoty – které účastníci vyznávají a uznávají a pro které se činností účastní
- Vize – čeho chtějí dosáhnout, jak bude vypadat obec/region za 15, 20 a více let
- Účel – kdo jsme, proč chceme proces zahájit a realizovat
- Stanovení prioritních oblastí – klíčová část realizace MA 21
- Záměry a specifické cíle – záměry obecně popisují, co máme v úmyslu dělat v jednotlivých prioritních oblastech. Specifické cíle pak tyto záměry upřesňují, nejsou to však úkoly ani akce
- Akce – ke každé z vybraných prioritních oblastí je sestaven Akční plán – seznam konkrétních aktivit (projektů), které je třeba udělat, aby bylo dosaženo specifických cílů v dané oblasti.

Pro lepší představu toho, co může spadat do procesu MA 21, je níže uveden demonstrativní výčet činností, aktivit, které můžeme nazývat aktivitami v rámci MA 21

- Obnova památek
- Oživování a zachovávání tradičních zvyklostí a řemesel
- Udržitelná turistika
- Územní plánování založené na integrovaném přístupu a vhodná výstavba
- Péče o krajinu
- Péče o starší občany
- Program pro školy zaměřené na otázky UR
- Programy konzultací, které by měly vést k vytvoření strategického plánu rozvoje místa
- Praktické práce v místě, tzv. práce „zdola“ v rámci místního společenství, jako např. výsadba stromů, údržba parků
- Projekty, které se zabývají konkrétní problematikou např. dopravou
- Kulturní a společenské akce, akce pro veřejnost (slavnosti, jarmarky, poutě)
- Výchovné a vzdělávací programy pro veřejnost i pro místní zastupitele a jiné cílové skupiny
- Spolupráce s médii při osvětě veřejnosti
- Podpora vhodného podnikání
- Vlastní práce místních orgánů zapracování principů UR do koncepcí, plánů a každodenní agendy
- Environmentální systémy řízení pro podniky, místní úřady a další instituce
- Ekologické vytápění
- Nákupy respektující udržitelnost spotřeby

A řada dalších.

Procesu MA 21 se účastní:

- Základní tým MA 21: jeho členy mají být koordinátor, facilitátor (facilitátoři), zástupci členů místní komunity
- Členové komunity, společenství: jednotlivci, skupiny, organizace, které mohou postupně vstupovat do procesu MA 21.
- Pracovní skupiny: pro vybrané prioritní oblasti jsou vytvořeny pracovní skupiny složené ze zástupců různých společenských skupin. Skupiny se scházejí vícekrát a hledají optimální řešení problémů pro co největší okruh dotčených osob. Na setkání je potřeba přizvat odborníky pro tu kterou oblast, kteří mohou objasnit, co je a co není jako řešení možné a také, co je a co není pro danou oblast udržitelné. Výsledky jednotlivých pracovních skupin jsou předávány prostřednictvím vybraného zástupce do základní skupiny, která je sumarizuje a připravuje celkový návrh řešení pro orgán s rozhodovací pravomocí (místní, regionální správa, případně jiné orgány).

4.2. Zapojování veřejnosti v rámci MA 21

Veřejnost má být zapojena nejen do rozhodovacích procesů, ale i do vytváření plánů a jejich realizace. Má jít o souvislý stále probíhající proces, nejen zapojování v rámci jednotlivých projektů, aktivit nebo dílčích procesů. Čím více lidí se do procesu MA 21 zapojí, tím kvalitnější tento proces bude.

Výhody zapojení veřejnosti:

- Předchází se konfliktům, pomáhá konflikty řešit způsobem přijatelným pro obě strany, pomáhá odstranit nepochopení a nedorozumění
- Spolupracující strany se navzájem od sebe učí a inspirují, což přispívá k vyšší tvořivosti

- Každý přináší místní znalosti a místní zkušenosti i své odborné znalosti
- Lidé mohou přijmout záměr za vlastní, ztotožnit se s ním, začne jim na věci záležet
- Posiluje pocit soudržnosti k obci, posiluje pocit vlastnictví, který motivuje k činnosti
- Pomáhá dosahovat cílů UR
- Dává procesu dynamiku

Možné nástroje pro zapojení veřejnosti do procesu MA 21

Dotazníky	Letáky	Veřejná setkání	Fóra/kulaté stoly
Tvorba vizí	Výstavy	Pozorování účastníků	Virtuální diskuse
Reálné plánování	Referendum	Hodnocení municipality	Klíčové informace
Individuální rozhovory	Telefonní rozhovor	Případové studie	Ústní vyprávění

4.3. Podpora MA 21

MA 21 podporují v současné době některé oficiální dokumenty, např. Strategie udržitelného rozvoje ČR, Státní politika ŽP, Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. K institucionálnímu posílení MA 21 přispělo v roce 2004 zahájení činnosti Rady vlády pro udržitelný rozvoj, resp. její Pracovní skupiny pro MA 21. Jejím cílem je přispět k tomu, aby se MA 21 stala běžným nástrojem plánování v rámci veřejné správy v ČR. V roce 2005 Pracovní skupina zpracovala a začala v praxi testovat kritéria MA 21, která umožní srovnání kvality jednotlivých MA 21 a jejich zařazení do databáze dle objektivních ukazatelů.

Koordinátorem pro oblast MA 21 v ČR je CENIA, česká informační agentura ŽP, která zajišťuje základní a aktuální informace z oblasti, zprostředkovává kontakty a informační zdroje v rámci ČR i mimo ni. Na svých webových stránkách provozuje databázi probíhajících MA 21 v ČR. Celostátně významné jsou dvě sítě měst a obcí podporujících MA 21 – Národní síť zdravých měst ČR a TIMUR o.s. zaměřené na sledování indikátorů udržitelného rozvoje na místní úrovni.

5. Národní síť Zdravých měst ČR (NSZM)

Je zájmovým sdružením právnických osob, založených dle ustanovení § 20f a následujících zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku v platném znění. Posláním asociace je propojovat municipality a odborné organizace v ČR ke spolupráci v systematické podpoře zdraví a kvality života a k aktivnímu uplatňování udržitelného rozvoje na místní, regionální, národní a mezinárodní úrovni.

V roce 1988 iniciovala OSN – Světová zdravotní organizace (WHO) mezinárodní Projekt Zdravé město, ke kterému přizvala nejvýznamnější evropské metropole. Za 15 let trvání projektu vznikl v Evropě 1300 Zdravých měst ve 31 zemích. Po roce 1989 se myšlenky uvedeného projektu začaly realizovat i ve městech ČR. V roce 1994 vytvořilo 11 měst asociaci Národní síť Zdravých měst ČR. Od roku 2003 je asociace otevřena všem formám municipalit.

Předmětem činnosti NSZM je:

- Spolupráce s institucemi a odbornými organizacemi na regionální, národní i mezinárodní úrovni při podpoře zdraví, kvality života a UR
- Zastupování zájmů členů asociace při jednáních s institucemi a odbornými organizacemi
- Národní koordinace aktivit členů asociace k efektivnímu společnému postupu při kvalitní realizaci PZM a MA 21 v podmínkách ČR
- Vzdělávání a osvětová činnost k tématu PZM a MA 21
- Vytváření metodických doporučení, poskytování poradenství konzultací pro členy při přípravě a realizaci PZM a MA 21
- Zajištění a správa finančních prostředků pro činnosti asociace, příprava projektů
- Zajištění propagace a medializace na národní i mezinárodní úrovni pro aktivity členů asociace při realizaci PZM a MA 21, zajištění přípravy, výroby a distribuce relevantních propagačních materiálů a předmětů, zajištění a pořádání akcí na regionální a národní úrovni k propagaci a prezentaci aktivit asociace i jednotlivých členů
- Monitoring a distribuce informací členům k tématům souvisejícím s PZM a MA 32

Společným návodem pro postup municipalit se od roku 1998 stala Metodika NSZM, která získala titul Světový projekt EXPO 2000. V roce 2001 obdržela NSZM jako čtrnáctá z 30ti národních sítí v Evropě certifikát kvality OSN – WHO. V roce 2003 získala NSZM za svoji činnost Cenu ministra ŽP a v o dva roky později byla nominována Ministerstvem vnitra ČR na cenu OSN za aktivní postup ke zlepšování kvality veřejné správy. V roce 2006 postoupila NSZM do celosvětového finále ceny OSN za prosazování kvality ve veřejné správě a získala Cenu Ministra vnitra ČR za inovaci v územní veřejné správě za informační systém pro strategické řízení DataPlán NSZM.

Členové NSZM uplatňují principy MA 21, přičemž dbají principů OSN a EU pro Zdravé municipality, kterými jsou zejména:

- Podpora zdraví a kvality života (Zdraví 21 – dokument popisující základní strategii OSN-WHO, z něhož vychází místní politika zdraví)
- Udržitelný rozvoj (Agenda 21 – dokument OSN, ze kterého vychází MA 21)
- Participace veřejnosti/partnerství v komunitě

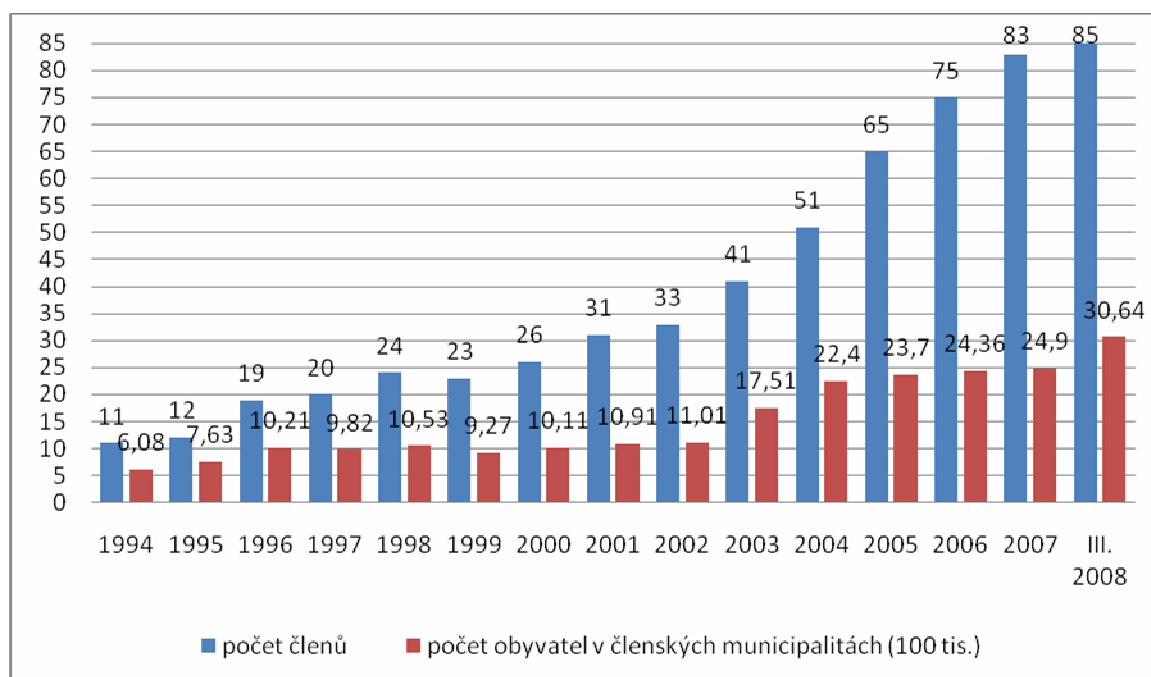
„Zdravou“ může být municipalita, která se systematicky a dlouhodobě zabývá zdravím, kvalitou života a udržitelným rozvojem – a zajímá se o názory svých obyvatel. Nejedná se pouze o stav ŽP, ale zejména o zdravý životní styl lidí a odpovědnost vůči budoucím generacím.

Asociace je financována řadou způsobů – tzv. vícezdrojové financování. Mezi hlavní příjmy NSZM patří zejména členské příspěvky, členů asociace, dotace, granty, dary a příjmy z činností asociace v souladu s předmětem činnosti.

5.1. Členové NSZM

Členem NSZM může být municipalita ČR, sdružení municipalit a jiná PO nemunicipálního charakteru, která se rozhodne respektovat Stanovy a postupovat k naplnění poslání asociace. Municipalitou ČR se rozumí obec, měst, městská část hl. m. Prahy a kraj na území ČR.

Obrázek 1: Vývoj počtu členů NSZM a počtu obyvatel, na něž má NSZM vliv (ve 100 tis. obyv.)

V současnosti (III. 2008) má celkem 85 členů s regionálním vlivem na 1768 měst a obcí; téměř 3,1 milionu obyvatel (30 % populace ČR).

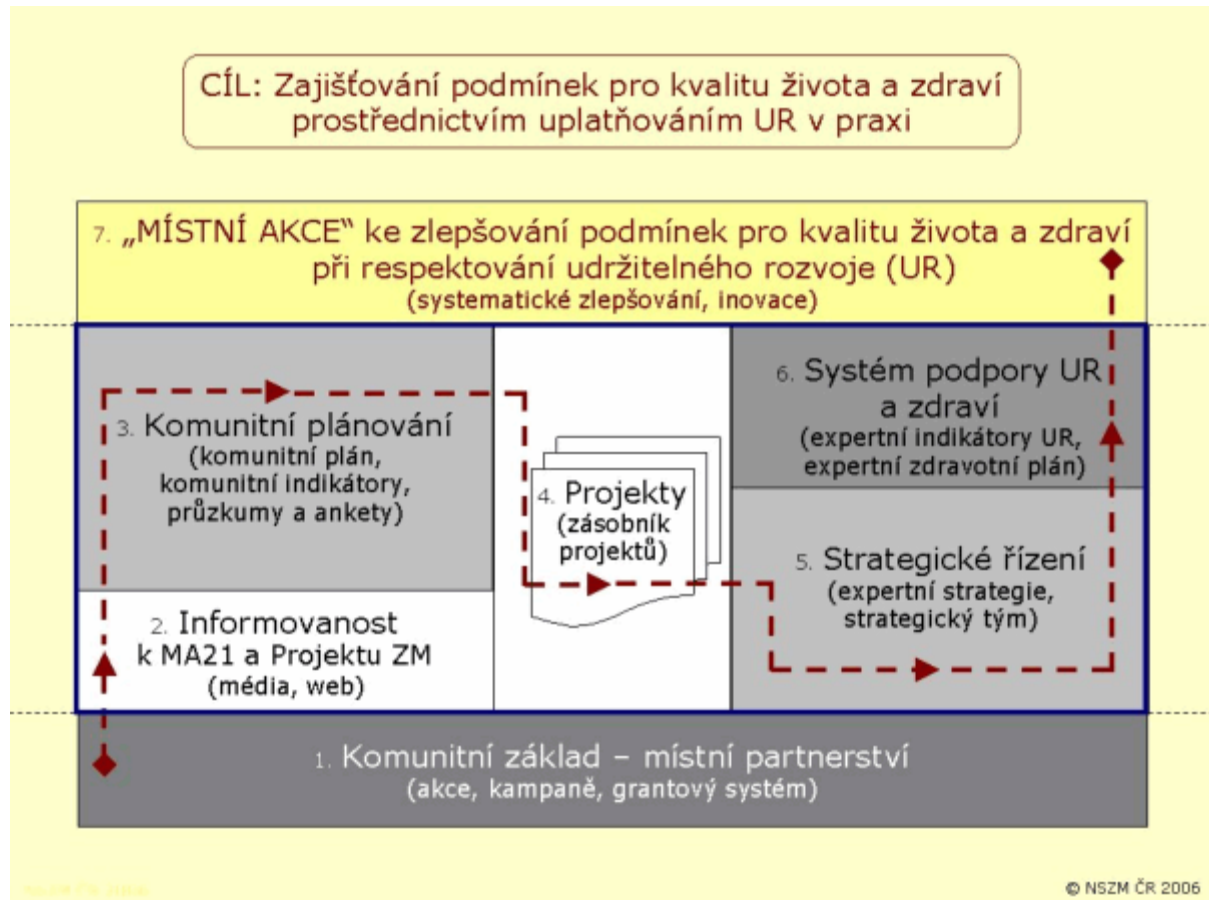
Členové NSZM jsou dle stupně realizace PZM a MA 21 zařazeni do Ligy Zdravých měst, která je oficiálním žebříčkem Zdravých municipalit, v němž jsou členské municipality seřazeny a hodnoceny dle své aktivity, kvality procesů veřejné správy a dosažených výsledků na základě daných pravidel.

V současné době (III. 2008) je registrováno 86 subjektů – převážně územních samosprávných celků, které se do MA 21 zapojily. Zatím nejdále jsou 3 města, která realizují MA 21 na úrovni kategorie B.

5.2. Metodika NSZM ČR

Nástrojem k realizaci Projektu ZM a místních Agend 21 je Metodika NSZM ČR. Metodika je souborem navzájem propojených doporučení, jejím cílem je podat přesné návody pro postup

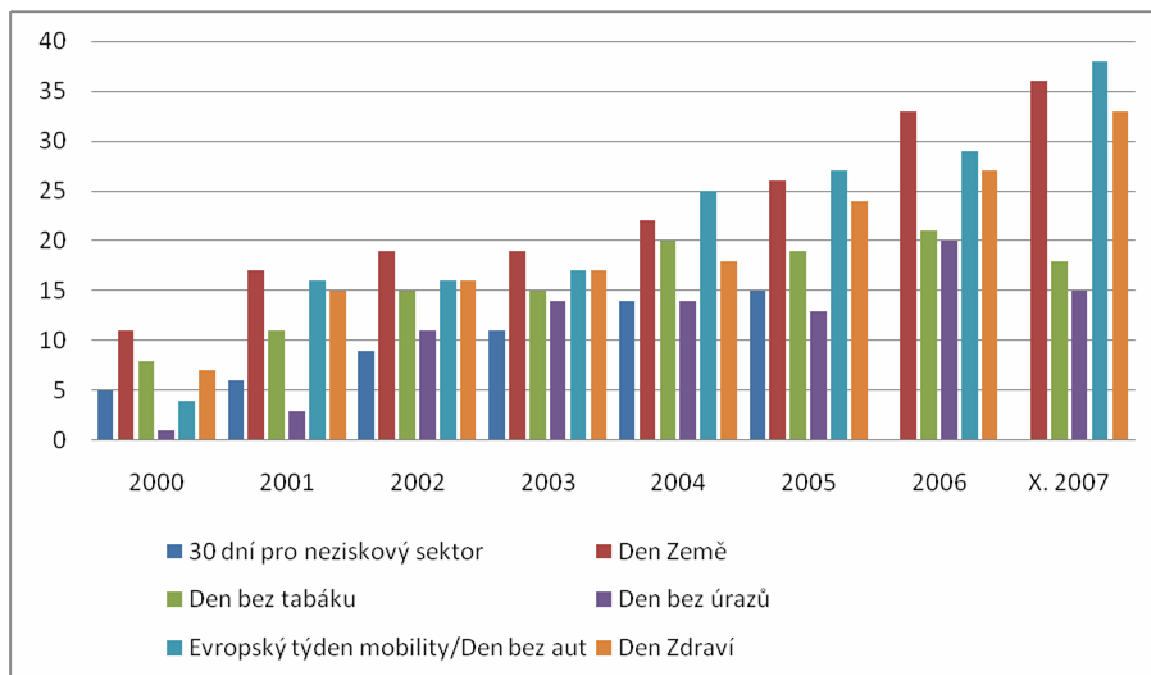
k uplatňování UR, podpory zdraví a kvality života na místní a regionální úrovni. Metodika vznikla ve spolupráci s řadou odborných partnerů, zejména s Univerzitou Karlovou a dalšími vysokými školami, resorty a dalšími členy RVUR i s regionálními odbornými institucemi.

Zdroj: <http://www.nszm.cz/cb21/asp/ibrana.asp?id=9945>

- Komunitní základ – místní partnerství: vzniká na základě společného zájmu – podpora zdraví, udržitelnosti a kvality života a na základě dobré spolupráce mezi městem a partnery PZM (nevládní instituce, školy apod.).
- V rámci spolupráce mezi radnicemi a mnoha partnery PZM jsou obvyklé akce pro veřejnost. Velké komunitní osvětové akce ve městech, podporované celostátně NSZM jsou například tyto: 30 dní pro neziskový sektor, Den Země, Světový den bez tabáku, Národní dny bez úrazů, Evropský týden mobility/den bez aut, Dny zdraví ve Zdravých městech, obcích, regionech.

Obrázek 2: Komunitní kampaně NSZM ČR

- Medializace, propagace PZM a MA 21 – v rámci této činnosti vydává NSZM ČR metodické listy, které jsou přístupné na internetu pouze členským municipalitám.
- Komunitní plánování – k tomuto plánování NSZM opět vydává metodické listy přístupné pouze členským municipalitám. Základem komunitního plánování je „Plán zdraví a kvality života“. Jde o mezioborový rozvojový plán sledující řadu oblastí s vlivem na zdraví a kvalitu života obyvatel. Plán je provázán se strategickými dokumenty jednotlivých municipalit. Plány vznikající ve Zdravých municipalitách odpovídají kvalitě Zdraví 21 a LEHAP. Představují platformu pro implementaci mezinárodních dokumentů na místní úrovni. Komunitní plány jsou každoročně aktualizovány a veřejně projednávány.
- Projekty - na webových stránkách NSZM ČR je zveřejněn zásobník projektů DataPlán NSZM – informační systém pro strategické řízení měst, obcí a regionů.
- Strategické řízení – NSZM pro podporu strategického řízení vydává metodické listy, které jsou dostupné na internetových stránkách pouze členským municipalitám.
- Systém podpory udržitelného rozvoje a zdraví – existují základní (povinné) indikátory UR, kterými jsou: spokojenost občanů s místním společenstvím, místní společenství, místní příspěvek ke globálním klimatickým změnám, mobilita a místní přeprava obyvatel, dostupnost místních veřejných parků a služeb, kvalita místního ovzduší. Tyto jsou dále rozvíjeny doplňkovými (dobrovolnými) indikátory: cesty dětí do školy a ze školy, udržitelné řízení místní samosprávy a místního podnikání, hluk, udržitelné využívání půdy a výrobky propagující udržitelnost.
- Místní akce pro kvalitu života, zdraví a uplatňování UR – jedná se o akce, jež vedou systematicky ke zlepšování a inovacím.

5.3. Internetové databáze NSZM

DataPlán NSZM

Asociace vytvořila informační systém pro strategické řízení měst, obcí a regionů tzv. DataPlán NSZM. Tento systém má sloužit Zdravým municipalitám k tomu, aby přehledně a

efektivně dovedly řídit procesy v rámci veřejné správy v rámci veřejné správy a zefektivnit a zkvalitnit celkové řízení a plánování na municipální úrovni. DataPlán sleduje koncepční a strategické dokumenty na úrovni municipalit, zejména samotný strategický plán rozvoje a další rozvojové programy, ale i imunitní plány mapující názor veřejnosti. Municipality má díky DataPlánu přehledné porovnání vlastní strategické dokumentace s dokumentací s jinými městy/kraji. Lze například okamžitě získat přehled o tom, jaká je vazba strategických priorit na rozpočet. Tento nástroj může být používán pro sladění priorit a cílů v jednotlivých oblastech rozvoje a zároveň pro přehledné sledování, jaké finanční prostředky a s jakým efektem jsou do těchto priorit rozděleny.

DataPlán obsahuje tzv. nejlepší praxe – aktivity, které se v municipalitách uskutečňují. Přehled příkladů „dobré praxe“ obsahuje inovativní a inspirativní projekty či aktivity. Tyto informace jsou přístupné široké veřejnosti na webových stránkách NSZM.

DobráPraxe NSZM

Inovativní, praktická řešení nejrůznějších problémů – tzv. dobré praxe jsou osvědčené postupy a řešení, které v sobě zahrnují nové myšlenky a nápady. Jejich shromažďování vytváří prostor a motivaci pro vzájemné učení se jeden od druhého. Databáze DobráPraxe obsahuje inovativní a inspirativní projekty či aktivity, které je možné sdílet pro řešení nejrůznějších problémů. V databázi jsou představeny příklady dobrých praxí z devíti oblastí: veřejná správa, informovanost, strategický rozvoj; životní prostředí; zdravý životní styl, zdravotní prevence, zdravotní služby; volný čas, sport, kultura, památková péče, společenský život; sociální problematika, bydlení, sociopatologické jevy; vzdělávání a osvěta; podnikání, ekonomika, cestovní ruch; zemědělství a venkov; doprava. U každého tématu se lze dozvědět například:

- K čemu a proč byl projekt/program zahájen
- Kdo byl jeho realizátorem
- Jaký měl rozpočet
- Jaké byly hlavní přínosy a překážky při jeho realizaci a co doporučit případným následovníkům či před čím je varovat
- Součástí většiny je i fotodokumentace a další přílohy.

6. Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj – TIMUR

Týmová iniciativa pro místní udržitelný rozvoj je občanské sdružení, jehož posláním je podporovat udržitelný rozvoj měst, obcí a jejich sdružení v ČR zejména zaváděním místních indikátorů udržitelného rozvoje. Vznikla v roce 2002 za přispění MŽP jako platforma pro zavádění sady Společných evropských indikátorů v rámci kampaně Evropské komise „Towards local sustainability profile – Common European Indicators“ (ECI). Jde o sdružení nestátních neziskových organizací a partnerských měst ČR za účelem všeobecné podpory udržitelného rozvoje a environmentální vzdělávání, osvětu a výchovu.

Cílem činnosti TIMUR je vytvářet a realizovat projekty a programy na podporu UR zejména na místní a regionální úrovni, zapojovat do těchto projektů a programů veřejnost, podporovat mezisektorovou spolupráci, vzdělávat pracovníky veřejné správy a dalších sektorů v oblasti UR, provádět veřejnou osvětu a podporovat procesy strategického plánování a spolupráce jako je Agenda 21 a Akce 21 na místní, regionální a mezinárodní úrovni. V rámci toho například³:

- Pomáhá městům, obcím, mikroregionům a dalším územně-správním celkům zavádět místní indikátory UR
- Vypracovává návrhy metodik a postupů pro zpracování a vyhodnocování indikátorů UR na místní, regionální a mezinárodní úrovni
- Prostřednictvím svých členů poskytuje konzultace v oblasti místního a regionálního rozvoje
- Zpracovává a pomáhá zpracovávat místní a regionální strategické dokumenty
- Přípravuje akce pro veřejnost na popularizaci problematiky UR a jeho indikátorů
- Pořádá informační a vzdělávací akce pro pracovníky veřejné správy a ostatních sektorů
- Pomáhá iniciovat a řídit místní procesy komunitní mezisektorové spolupráce
- Podporuje a zprostředkovává výměnu informací
- Provádí osvětovou (výchovnou, vzdělávací, propagační, ediční) činnost
- Spolupracuje s národními i zahraničními organizacemi

TIMUR metodicky pomáhá zavádět a vyhodnocovat indikátory ECI a další typy indikátorů v městech a mikroregionech ČR. Organizuje akce pro veřejnost, které slouží pro výběr indikátorů občany a popularizaci problematiky udržitelného rozvoje, následné plánovací akce, semináře a odborné konference. Výsledky ze sledování indikátorů pravidelně zveřejňuje na webových stránkách. TIMUR spolupracuje s mnoha organizacemi, které se zabývají udržitelným rozvojem a indikátory jak v ČR, tak v zahraničí (Belgie, Slovensko)⁴.

K tomu, aby vzájemná spolupráce byla úspěšná a zároveň i něčím podložená, zavedl TIMUR pojem partnerství. Partnerem se může stát město, obec a mikroregion, jež má zájem hodnotit svůj pokrok v oblasti udržitelného rozvoje.

V současné době jsou členem TIMURu tyto municipality: Bílina, Hodonín, Hradec Králové, Chrudim, Kladno, Krnov, Kopřivnice, Krásná Lípa, Litoměřice, Mladá Boleslav, Pelhřimov,

³ Stanovy TIMUR dostupné na: <http://www.timur.cz/timur/stanovy.html>

⁴ <http://www.timur.cz/timur/co-to-je.html>

Prostějov, Praha Libuš, Příbram, Roudnice n. Labem, Rumburk, Svitavy, Třebíč, Uherské Hradiště, Velké Meziříčí, Vsetín. Mikroregion Záhoran.

6.1. Indikátory ECI/TIMUR

Partnerská města TIMUR sledují tzv. Sadu společných evropských indikátorů UR na místní úrovni (ECI). Sada vznikla z iniciativy Evropské komise v roce 1999. Tyto společné evropské ukazatele nyní sleduje více než 150 evropských měst. Účelem tohoto sledování je průběžně hodnotit kvalitu života a rozvoje měst a navzájem se srovnávat. V roce 2006 byla sada upravena a aktualizována a nyní je prezentována pod názvem Sada indikátorů udržitelného rozvoje na místní úrovni ECI/TIMUR.

Indikátory jsou ukazatele vývoje určitého vybraného jevu získané průběžným sledováním, zaznamenáváním a vyhodnocováním souboru přesně stanovených údajů. Vzhledem k tomu, že je řeč o UR, jde o sledování jevů, které s tímto tématem úzce souvisí. Příkladem může být indikátor „veřejná zeleň“. U něj je možné sledovat např. údaje týkající se počtu pokácených a nově vysazených stromů na veřejných pozemcích. Jako měřítko pro hodnocení indikátoru bude stanoven poměr těchto dvou hodnot vyjádřený za časovou jednotku sledování. Lze vycházet i z jiných údajů, např. poměr nově vzniklých ploch veřejné zeleně a ploch, které ustoupily výstavbě nebo jinému využití půdy.

Správě zvolený indikátor místního UR v sobě odráží, mimo jiné hlediska sociální spravedlnosti, zájmy místní ekonomiky a ochrany ŽP, zároveň však také snahu o posílení role místní samosprávy nebo zabezpečování místních potřeb na místní úrovni. Indikátory umožňují vidět problematické oblasti a ukázat cestu k jejich nápravě. Uplatnění jednotné sady zvolených indikátorů umožní mimo jiné posoudit, jak si daná obec vede ve srovnání s jinými a usnadňuje poznání jejích silných a slabých stránek.

Důležitou skupinou místních indikátorů UR jsou tzv. programové indikátory uplatňované ve strategických (plánovacích) procesech. Ty slouží jako kontrolní nástroj pro vyhodnocování účinnosti a úspěšnosti naplánovaných opatření (např. v rámci strategických plánů rozvoje města). Jsou vypracovávány v průběhu plánovacích procesů vždy specificky pro daný účel. Snahy o sledování indikátorů UR jsou rozvíjeny nejen na místní, ale i na národní a mezinárodní úrovni. Kromě sady Společných evropských indikátorů existuje i řada dalších pokusů o standardizaci jednotných indikátorových sad.

TIMUR na svých internetových stránkách poskytuje uživateli databázový nástroj „Burza indikátorů“ pro výběr vhodných indikátorů místního a regionálního udržitelného rozvoje. Burza je určena zástupcům měst, obcí, mikroregionů, krajů a expertům či zájemcům o indikátory UR. Burza obsahuje více než 130 indikátorů. Uživatel si u každého z nich nalezne v tzv. sestavě základní popis a další informace nutné pro jeho sledování. Burza umožňuje pomocí různých filtrů nalézt všechny relevantní indikátory ke zvolené oblasti či tématu.

6.2. Hodnocení dle indikátorů ECI/TIMUR v praxi

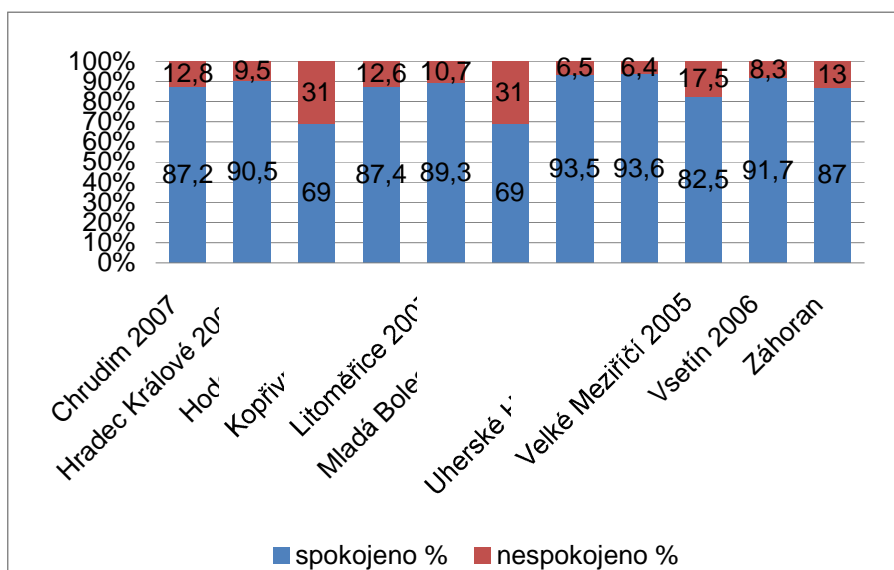
Mezi základní hodnocené indikátory patří: spokojenost s místním společenstvím, místní příspěvek ke globálním změnám, mobilita a místní přeprava cestujících, dostupnost veřejných prostranství a služeb, kvalita místního ovzduší, cesty dětí do školy a zpět, nezaměstnanost, zatížení prostředí hlukem udržitelné využívání území a ekologická stopa. Ke každému indikátoru je vytvořena metodika, jíž je možné se řídit při sběru dat a jejich následné interpretaci. Ke každému indikátoru jsou vytvořeny vzorové dotazníky, přičemž každá municipalita si je může do jisté míry přizpůsobit. Tyto dotazníky/ankety jsou pak

distribučovány občanům. Zpracované výsledky jsou pak prezentovány i v grafické podobě na internetových stránkách TIMURu.

Ukázka hodnocení v praxi:

- Spokojenost s místním společenstvím: podíl spokojených (velmi, mírně) a nespokojených (velmi, mírně) občanů s městem jako místem, kde žijí a pracují. Kvalita života občanů je důležitou součástí udržitelné společnosti. Znamená možnost žít v takových podmínkách, které zahrnují bezpečné a cenově přijatelné bydlení, dostupnost základních služeb, zajímavou a uspokojující práci, kvalitní životní prostředí a reálnou možnost účastnit se místního plánování a rozhodování.

Obrázek 3: Obecná míra spokojenosti (%)

Zdroj: <http://www.timur.cz/vysledky-indikatoru-eci.html>

V následujícím obrázku je zachyceno hodnocení spokojenosti občanů s kvalitou ŽP ve vybraných městech, přičemž spokojenost je vyjádřena průměrem bodového ohodnocení (0 – 10 bodů; 0 nejméně spokojený, 10 nejvíce spokojený).

Obrázek 4: Spokojenost s kvalitou ŽP

